

Sauli Rouhinen, pääsihteeri
Suomen kestävän kehityksen toimikunta

Taustamuistio 22.11.2011

Suomen kestävän kehityksen "mallista"

Suomessa kestävän kehityksen politiikan muotoilu alkoi heti Brundtlandin maailmankomission raportin "Yhteinen tulevaisuutemme" (1987) jälkeen Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunnassa (mietintö 1989). Mietinnön ja Haikossa 8.8.1990 pidetyn suuren kansallisen kestävän kehityksen kokouksen (Aika on kypsä) pohjalta antoi pääministeri *Harri Holkerin* hallitus eduskunnalle selonteon joulukuussa 1990 "Kestävä kehitys ja Suomi".

Vuonna 1995 Suomen kestävän kehityksen toimikunta laati oman kansallisen ohjelman Kestävä kehitys; Lähivuosien toimenpiteitä Suomessa ja Suomen kansainvälisessä yhteistyössä.

Vuonna 1998 julkaisi hallitus oman kestävän kehityksen ohjelmansa (VNp), minkä yhteydessä muut toimijatahot (elinkeinoelämä, Kuntaliitto, Kaupan keskusliitto, järjestöt yhdessä, saamelaiskäräjät ja MTK) julkaisivat omat ohjelmansa.

Vuonna 2006 laadittiin hallituksen ja muiden toimijatahojen yhteistyönä kansallinen kestävän kehityksen strategia, joka linkitettiin EU:n kestävän kehityksen strategiaan (2006).

Vuonna 2009 julkaistiin kokonaisarvio Suomen kestävän kehityksen politiikasta. (Mainittakoon, että Valtiontalouden tarkastusvirasto julkaisi samaan aikaan oman selvityksensä kestävästä kehityksestä Suomen julkishallinnossa).

1. Suomalaisen kestävän kehityksen politiikan institutionaaliset tunnuspiirteet:

- *Pääministeri ja hallitus politiikan takaajana, ympäristöministeriö prosessin hoitajana:* Kestävän kehityksen politiikan yleispiirteet muotoillaan pääministerin johtamassa kestävän kehityksen toimikunnassa, mutta sitovat päätökset ja toimintaohjelmat tehdään sektorihallinnossa ja toimialavastuista.

Linjauksesta sovittiin Rion ympäristö- ja kehityskonferenssin (1992) jälkeen niin, että UNCEDin päätösten toimeenpanoon osallistuvat viranomaiset toteuttavat toimintaohjelmaa omassa toiminnassaan normaalin työn puitteissa läpäisyperiaatteen mukaisesti.

UNCEDin päätösten toimeenpanon yhteensovittamista ja eri tahojen yhteistyötä varten ympäristöministeriön tuli asettaa laajapohjainen Kestävän kehityksen toimikunta. Toimikunnan tuli neuvoo-antavana elimenä edistää UNCEDin päätösten kansallista ja kansainvälistä toteutusta. Toimikunta aloitti työnsä kesäkuussa 1993. Ympäristöministeriön kestävän kehityksen pääsihteeristö vastaa kestävän kehityksen prosessin ohjelmoinnista yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa.

- *Kestävän kehityksen politiikan jatkuvuus hallituskoalitioista riippumatta:* Kestävän kehityksen toimikunta on jatkanut perustamisestaan vuonna 1993 lähtien kuuden eri hallituksen aikana, ja toimikunnan toimikausi on tarkoituksella hallituksen toimikautta pitempi. Toimikunnan vastuulla on kansallisten kestävän kehityksen ohjelmien ja strategioiden seuranta.

Eduskunnan ympäristö-, ulkoasiain- ja tulevaisuusvaliokunnat ovat osaltaan kestävän kehityksen politiikan jatkuvuuden takeena.

- *Institutionaalista oppimista ja verkostohallintaa painottava toimintatapa:* Poliitikassa pyritään sitouttamaan eri toimijatahot kestävän kehityksen edistämiseen ottamalla ne laajalti mukaan politiikan muotoiluun, toimeenpanoon ja seurantaan. Vaikka politiikka on "ohjattua yhteiskunnallista muutosta" korostava, ei se perustu leimallisesti määrällisiin tavoitteisiin tai aikatauluihin. Vuorovaikutteisella ja osallistavalla ohjelmatyöllä pyritään yhteisiin strategiaan päämääriin ja toimintalinjoihin.

- *Avoimeen asiantuntijuuteen tukeutuva politiikka:* Kestävän kehityksen toimikunta on laajapohjainen, avoimeen vuoropuheluun perustuva poliittinen foorumi, joka rohkaisee eri toimijatahoja aloitteellisuuteen.

- *Hallinnon horisontaalisesti koordinoitu toimialavastuu:* Hallitusohjelmiin on hallitusten kokoonpanosta riippumatta kirjattu kestävän kehityksen edistäminen.¹ Keskeiset kestävän kehityksen ohjelmat toteutetaan hallinnonalojen toimialavastuulla, mutta koordinoitusti. Koordinointia vahvistavat kansalliset kestävän kehityksen strategiat ja toimintaohjelmat. Kestävän kehityksen verkostosihteeristö varmistaa horisontaalisen koordinaation toiminnan. Toimikunnan kokousten ja kannanottojen valmistelu tapahtuu laajapohjaisesti eri hallinnonalojen yhteistyönä.

- *Ympäristö- ja innovaatiopolitiikan ja kestävän kehityksen politiikan tietoperustan pitkäjänteinen vahvistaminen tutkimusohjelmilla.* Suomen Akatemian Kestävän kehityksen tutkimusohjelma oli tiennäyttävä (Suomen Akatemia 1990).

Ympäristöministeriö käynnisti 1997 ympäristöklusterin tutkimusohjelman, josta muodostui keskeinen ympäristöpolitiikan ja kestävän kehityksen politiikan valmisteluväline. Ympäristöklusterin tutkimusohjelma oli osa kansallista innovaatiojärjestelmää. Vuonna 2006 käynnistyi neljäs - viimeinen - kolmivuotinen ohjelmakausi ekotehokkaan yhteiskunnan edellytysten luomiseksi. Klusteriohjelmat ovat verkottaneet tieteenaloja, tutkimuslaitoksia, hallinnonaloja ja tutkimustulosten hyödyntäjiä. Tekes oli mukana jo ympäristöklusterin tutkimusohjelman hallinnoinnissa, mutta laadullisesti uutta askelta merkitsee sen mittava, vuonna 2011 aloitettu ohjelma ”Tie kestävään talouteen”. (Tekes 2011)

- *Kestävän kehityksen indikaattorit elimellinen osa poliittista keskustelua.* Kestävän kehityksen politiikan seuranta- ja arviointivastuu on kestävän kehityksen toimikunnalla. Arvioinnin apuna käytetään kestävän kehityksen indikaattoreita, jotka valmistellaan erityisessä ympäristöministeriön koordinoimassa indikaattoriverkossa.

Indikaattorityön rinnalla julkaistiin joka vuosi Luonnonvarat ja ympäristö –raportti samalla, kun hallitus antoi eduskunnalle tulo- ja menoarvioesityksensä. Vuonna 2000 julkaistun kansallisen kestävän kehityksen indikaattorikokoelman jälkeen indikaattoreita kehitettiin kansallista kestävän kehityksen kokonaisarviota varten (2003) ja aloitettiin erityisten temaattisten indikaattorivihkosten tuottaminen kestävän kehityksen toimikunnan kokouksiin. Vuoden 2009 toista kansallista kestävän kehityksen strategian (2006) kokonaisarviota varten päivitettiin sen avainindikaattorikokoelma. Vuonna 2010 käynnistyi indikaattorityössä uusi vaihe, kun

¹ Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan (22.06.2011) tämä on kirjattu ympäristöpolitiikka-lukuun seuraavasti. ”Kestävän kehityksen mukaiset tavoitteet otetaan huomioon kaikilla hallinnonaloilla. Hallitus uudistaa kansallisen kestävän kehityksen strategian, jossa määritellään kestävän kehityksen tavoitteet ja periaatteet. Samalla kehitetään mittarit, joilla tavoitteiden toteutumista eri hallinnonaloilla seurataan.”

pääministeri *Mari Kiviniemen* hallitusohjelmaan kirjattiin tavoite, jonka mukaan "hallitus käynnistää valmistelun kansainvälisten suuntaviivojen mukaisesti laajemman kehitysindikaattorin käyttöön ottamiseksi bruttokansantuotteen rinnalle lähivuosina. Tällaiset indikaattorit kuvaavat talouden kehityksen lisäksi inhimillistä hyvinvointia ja ympäristön tilaa." Valtioneuvoston kanslian HYMY-työryhmä luovutti mietintönsä jatkoehdotuksineen kesällä 2011.

- *Aktiivinen osallistuminen lähialueilla alueellisiin kestävän kehityksen ohjelmiin ja prosesseihin.* Suomi on osallistunut aktiivisesti ja aloitteellisesti Itämeren alueen, Arktisen neuvoston ja Pohjoismaiden kestävän kehityksen ohjelmien laatimiseen ja toimeenpanoon. Suomi pyrkii näin turvaamaan vakaan yhteiskunnallisen kehityksen ja ympäristöturvallisuuden lähialueillaan. Alueellisiin ohjelmiin osallistuvat useat hallinnonalat ja -tasot, mutta myös kansalaisjärjestöt, tiedeyhteisö sekä elinkeinoelämä ympäristöministeriön ja ulkoasiainministeriön koordinoimana. Oleellista alueellisiin ohjelmiin osallistumisessa on ollut yhteys kansalliseen kestävän kehityksen politiikkaprosessiin. Hallituksen tuottavuusohjelman mukanaan tuomat resurssivähennykset johtivat kuitenkin vetäytymiseen eräistä alueellisista prosesseista (erityisesti Baltic 21:stä).

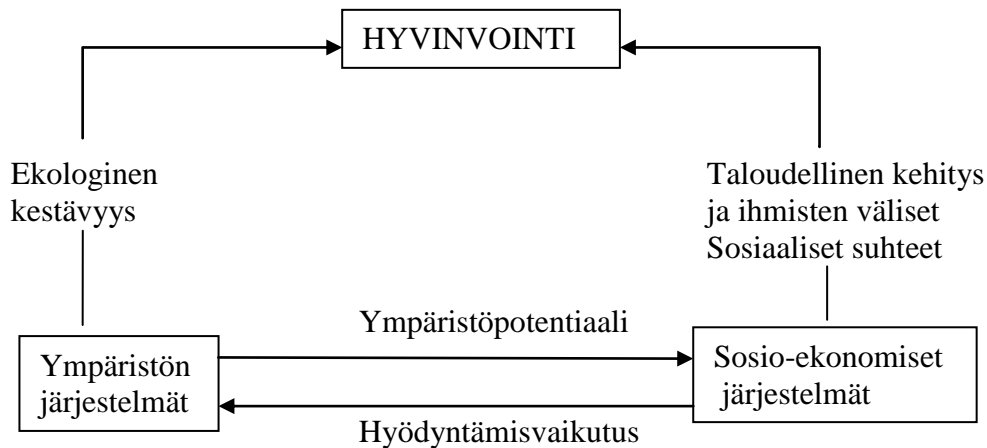
2. Kestävän kehityksen määrittely

Kestävän kehityksen määrittely-yrityksille yhteistä on kolme keskeistä näkökulmaa, joiden mukaan sosiaalinen, ekologinen ja taloudellinen kestävyys luonnehditaan.

1. Sosiaalinen kestävyys sisältää ihmisten perustarpeiden (ravinto, vesi, suoja) ja korkeampien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen tarpeiden (turvallisuus, vapaus, koulutus, työpaikka, virkistys) jatkuvan tyydyttämisen. Näkökulma keskittyy enemmän yksilöiden tarpeisiin kuin yhteiskuntiin kokonaisuutena.
2. Ekologinen kestävyys käsittää luonnon biologisten prosessien ja ekosysteemien jatkuvan tuottavuuden ja toimivuuden. Pitkällä aikavälillä ekologinen kestävyys edellyttää geneettisten luonnonvarojen ja biologisen monimuotoisuuden säilyttämistä ja suojelua. Lyhyellä aikavälillä luonnollinen muuntelu on usein välttämätöntä ekosysteemien pitkän aikavälin kestävyydelle.
3. Taloudelliseen kestävyYTEEN on kaksi pääasiallista lähestymistapaa. Ensimmäisessä lähestymistavassa kestävän talouden keskeisenä elementtinä on jatkuva taloudellinen kasvu, jota pidetään väestönkasvun, ihmiselle luontaisen eteenpäin pyrkimisen ja teknologisten innovaatioiden seurauksena. Toisen lähestymistavan mukaan kestävyYDEN mahdollistavat vain vakaa talous tai taloudellinen nolla-kasvu, koska termodynamiikan peruslait, yhteiskunnalliset tekijät sekä ekosysteemien ja yleisen terveyden markkinattomat ja usein vaikeasti mitattavat arvot rajoittavat taloudellista kasvua."

1990-luvun alussa kestävä kehitys oli vielä varsin tuore käsite, josta käytiin tiedeyhteisössä ja politiikan piirissä vilkasta määrittelykamppailua. Brundtlandin komission omaksumaan määrittelyyn keskustelu toi kuitenkin suhteellisen vähän uutta. Ehkä selkeimmin lisäarvoa toi *Peter Nijkampin* ja *Frits Soetemanin* (1988) yhteiskehitysteoria. Kestävää kehitystä on yleensä tarkasteltu ympäristön, luonnonvarojen ja ihmisten taloudellisen toiminnan sekä niiden keskinäisen vuorovaikutuksen suhteen. Yhteiskehitysteoria kuvaa hyvinvoinnin ja kestävyYDEN riippuvuutta

ympäristöstä, luonnonvaroista ja ihmisten toiminnoista. Teorian mukaan ympäristön järjestelmät ja ihmisten sosio-ekonomiset järjestelmät vaikuttavat toisiinsa, ja taloudellisen kehityksen ja ekologisen kestävyuden välityksellä ihmisten hyvinvointiin. (Nijkamp & Soeteman 1988, 624)

Kuvio X. Kestävyyden, kehityksen, ympäristön järjestelmien ja sosioekonomisten järjestelmien yhteydet. Lähde: Nijkamp ja Soeteman 1988, 624; Muukkonen 1990, 15 mukaan.

Nijkampin ja Soetemanin mallissa hyvinvoinnin lähteinä ovat ympäristön järjestelmät ja sosio-ekonomiset järjestelmät, joiden keskinäistä vuorovaikutusta kuvataan käsitteillä ympäristöpotentiaali ja hyödyntämisvaikutus. Vuonna 1988 ei vielä tunnettu käsitettä ekosysteemipalvelut, joihin ympäristöpotentiaalilla viitataan eli luonnon tuottamiin hyötyihin ihmisille. Ympäristöpotentiaali on ekologisten järjestelmien kykyä vaikuttaa sosio-ekonomisiin järjestelmiin hyvinvointia lisäävästi kuitenkin niin, etteivät tuotetut hyödykkeet ja ominaisuudet vähennä ekologista kestävyttä. Taloudellisessa mielessä ympäristöpotentiaali on tuotannontekijä, vaikka sille ei olisikaan määritelty markkinoilla hintaa.

Ekosysteemipalveluiden jaottelussa tällaisia hinnoittelemattomia tuotannontekijöitä ovat useimmiten säätelypalvelut.²

Hyödyntämisvaikutus tarkoittaa kaikkia niitä muutoksia, joita sosio-ekonomiset järjestelmät aiheuttavat ympäristöpotentiaalille eli ekologisten järjestelmien tuotto- ja palautumiskyvylle tuotannon ja kulutuksen vaikuttaessa ekologiseen kestävyteen. Ympäristöpotentiaalilla ja hyödyntämisvaikutuksella on pitkällä aikavälillä sisäinen vaikuttamisen yhteys. Ympäristöpotentiaalilla ollessa korkealla tasolla on hyödyntämisvaikutus pieni. Sama pätee toisinpäin. Voimakas hyödyntämispaine vähentää ympäristöpotentiaalia. Siksi ekologisten järjestelmien palautuvuuden kynnsarvojen ja kriittisten kuormitustasojen tuntemus on välttämätöntä ympäristön ja sosio-ekonomisten järjestelmien toiminnan varmistamiseksi.

² Ekosysteemipalveluista ks. kirjasta ”Hyödyllinen luonto. Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana. (Hiedanpää ym. 2010)

Nijkampin ja Soetemanin mallissa yhteiskehitys takaa ympäristön järjestelmien ja sosio-ekonomisten järjestelmien kehityksen tasapainon. Mallissa ekologinen kestävyys koostuu niistä ympäristön järjestelmien määrällisistä ja laadullisista tapahtumista, jotka parantavat ympäristöä ja lisäävät hyvinvointia. Taloudellinen kehitys puolestaan sisältää hyvinvointia lisäävät määrälliset ja laadulliset muutokset taloudessa. Hyvinvointi muodostuu yksilöllisistä ja kollektiivisista hyödyistä ja tarpeentyydytyksestä riippumatta siitä, voidaanko niitä mitata rahassa.

Yhteiskehitys-lähestymistavasta johdettu kestävä kehityksen käsite voidaan tiivistää siten, että se tarkoittaa ympäristön järjestelmien ja ihmisten sosio-ekonomisten järjestelmien jatkuvaa kykyä toimia inhimillisen tarpeentyydytyksen ja hyvinvoinnin lähteinä. Tässä tarkastelussa ympäristön järjestelmät koostuvat luonnonvaroista ja ekosysteemien toiminnoista, ja sosio-ekonomiset järjestelmät käyttävät niitä hyvinvoinnin lisäämiseen taloudellisen kehityksen avulla.

Suomen kestävä kehityksen toimikunta (1993 -) asetti professori *Pentti Malaskan* johdolla työryhmän laatimaan kansallisen tulkinnan kestävästä kehityksestä. Työryhmä oli kokoonpanoltaan varsin monipuolinen, tieteestä taiteeseen ja hallinnosta kansalaisjärjestöihin.³ Toimikunta kiteytti vuonna 1994 kestävä kehityksen periaatteet ja tavoitteet seuraavasti:

"Kestävä kehitys on maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Laajasti määriteltynä kestävä kehitys sisältää kolme toiminnallista ulottuvuutta: ympäristötaloudellisen eli ekologisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ulottuvuuden.

Kestävä kehitys on:

Ekologisesti kestävä kehitys; Kestävä kehityksen perusehtona on luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen maapallon luonnonvaroihin ja luonnon sietokykyyn.

Yhteiskunnallisesti oikeudenmukaista kehitystä; Kestävä kehitys turvaa ihmisille yhdenvertaiset mahdollisuudet oman hyvinvointinsa luomiseen, perusoikeuksien toteuttamiseen ja elämän perusedellytysten hankkimiseen sekä mahdollisuuden tasa-arvoiseen osallistumiseen ja vastuunottoon päätöksenteossa omassa maassa ja maailmanyhteisössä.

Ihmisen henkisesti uudistuvaa kehitystä; Kestävä kehitys mahdollistaa vapaan henkisen toiminnan, eettisen kasvun sekä kulttuurien moninaisuuden säilymisen ja kehittymisen sukupolvesta toiseen."

Suomalaisessa määritelmässä korostetaan kestävä kehityksen kolmea ulottuvuutta, mutta poiketen yleisestä kolmijaosta: taloudellinen, ekologinen, sosiaalinen siinä alistetaan talous luonnon kantokyvyille ja luonnonvarojen riittävyydelle. Kyseessä on sen seikan tietoinen korostaminen, että "ekologisesti kestävä kehitys on taloudellisen kasvun sopeuttamista luonnon asettamiin reunaehtoihin" (Kestävä kehitys 1995, 7).

³ Professori Malaska oli tuolloin tunnettu ja arvostettu tulevaisuuden tutkimuksen edelläkävijä ja Rooman Klubin jäsen. Muut vapaamuotoisen työryhmän jäsenet olivat professori *Martti Markkula*, pääjohtaja *Kaj Bärlund*, osastopäällikkö *Tellervo Kylä-Harakka-Ruonala*, filosofi *Leena Vilka*, taiteilija *Osmo Rauhala*, toimikunnan pääsihteeri *Aira Kalela* ja suunnittelija *Marjo Nummelin*.

Maailman Pankin varapääjohtajan (myöhemmin Alexandrian kirjaston johtaja), *Ismail Serageldinin* lyhyt luonnehdinta kestävästä kehityksestä:

"kestävä kehitys tarkoittaa, että jätämme tuleville sukupolville yhtä paljon mahdollisuuksia kuin meillä on ollut – ellei enemmän"

Talouden puheessa mahdollisuuksia mitataan pääomakäsittein. Siten kestävä kehitys tarkoittaa, että kansojen varallisuuden neljä pääomajalaa: ihmisen tekemä, sosiaalinen, inhimillinen ja luontopääoma eivät vähene. Sosiaaliseen ja inhimilliseen pääomaan voidaan investoida rajattomasti, ja voimme olla varmoja, että hyvinvointimme kasvaa. Luontopääomaan investointi on suomalaisille tuttua kestävästä metsätaloudesta, mutta ekosysteemien hoidon, ennallistamisen ja kestävä hyödyntämisen käytäntöjä ja teknologioita joudumme kehittämään vielä paljon. Tietomme ekologisten järjestelmien toiminnasta, erityisesti koko maapallon mitassa, on hyvin puutteellista. Rakennettuun pääomaan investoinnin, tieverkoston, tietoyhteyksien, rakennusten jne. rakentamisen luulemme osaavamme. Hiilineutraaliuden tavoittelu ja ekologisen jalanjälkemme pienentäminen on kuitenkin tehnyt ekologisesti kestävästä rakentamisesta yhä haasteellisempaa. Koko tähän tarkasteluun liittyy tärkeä rajaehto: luontopääomaa voi korvata muilla pääomajaloilla vain hyvin rajallisesti, joten älä koske luontopääomaan!

3. Kestävän kehityksen indikaattorit

Tiivistetysti voidaan suomalaista kestävä kehityksen indikaattorien käyttöä suhteessa politiikkaprosessiin tarkastella seuraavasti (ks. myös Lyytimäki et al. 2011, 29).

Ajankohta	Kestävän kehityksen politiikkaohjelma ja kokonaisarvio	Indikaattorit	Keskinäisyhteyden luonne	Huomioita
1990	Kestävä kehitys ja Suomi. Hallituksen selonteko eduskunnalle	Ei indikaattoreita	-	Hallituksen selonteko rakentui oleellisilta osin Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunnan mietintöön (1989), jossa runsaasti indikaattoriaineistoa.
1995	Kestävä kehitys. Lähivuosien toimenpiteitä Suomessa ja Suomen kansainvälisessä yhteistyössä.	Valikoima kuvioita ja taulukoita mm. Suomen ympäristön tila – raportista (1992)	Suomen kestävä kehityksen toimikunnan laatima kansallinen "Agenda 21". Kuviot ja taulukot toimivat tiedollisena tukena ja	Kyseessä on kestävä kehityksen suomalaisen tulkinnan esittely sekä tiedossa olevien käytännön toimenpiteiden listaus vuoteen 1997 asti.

			havainnollistajina.	
1998	Hallituksen kestävän kehityksen ohjelma.	Ei kansallista indikaattorikokoelmaa. YK:n kestävän kehityksen indikaattorien testaus.	Ympäristöministeriön asettama indikaattoriverkko testasi YK:n kestävän kehityksen toimikunnan indikaattorikokoelmaa pitäen silmällä hallituksen kestävän kehityksen ohjelman linjauksia.	Osallistuminen YK:n kestävän kehityksen toimikunnan indikaattorien testaukseen pohjusti myöhempää kotimaista indikaattorityötä. Indikaattoriverkosta muodostui pysyvä käytäntö.
2000	Ei uutta politiikkaohjelmaa. Hallituksen kestävän kehityksen ohjelma (1998).	Kestävyyden mitta. Kansallinen kestävän kehityksen indikaattorikokoelma.	Indikaattorikokoelma laadittiin hallituksen ohjelman jälkeen. Prosesseilla ei yhteyttä.	Indikaattorikokoelma kansainvälisesti edelläkävijä. Raportti pyrki kestävän kehityksen monipuoliseen havainnollistamiseen.
2003	Ensimmäinen kansallinen kokonaisarvio kestävistä kehityksestä ja ehdotus politiikkaprosessin jatkosta.	Kansallinen indikaattorikokoelman päivitys (2002) ja ehdotuksia uusiksi indikaattoreiksi.	Arviointiprosessissa indikaattoreita käytettiin tiedollisena tukena. Ehdotuksiin seuraavista askelista liitettiin myös tarjokkaat indikaattoreiksi.	Arviointiprosessista vastasi Kestävän kehityksen toimikunnan jaosto sekä ulkopuolinen konsultti. Indikaattorityöstä vastasi indikaattoriverkko.
2004	Kestävän kehityksen toimikunnan teemakokoukset.	Aloitettiin teemallisten indikaattorilehdyköiden (8 indikaattoria selityksin) tuottaminen.	Indikaattorilehdykät valmistettiin välittömästi palvelemaan poliittista keskustelua toimikunnassa.	Kyseessä innovaatio indikaattorien käytettävyyden parantamiseksi. Indikaattoriverkko ja toimikunnan verkkosihteeristö tuottivat ja tulkitsivat indikaattorit.
2006	Kansallinen kestävän kehityksen strategia.	Avainindikaattorit (34) strategian osaksi. Lista täydentävistä indikaattoreista. Uusi politiikkakehikko.	Indikaattorien valinta ja tulkinta oli rinnakkainen ja elimellinen osa strategiaprosessia.	Indikaattorien tuottamisesta vastasi indikaattoriverkko. Koska strategian laadintaan osallistui hallituksen lisäksi muut yhteiskunnalliset toimijatahot, käytiin avainindikaattoreista aitoa poliittista keskustelua.
2007	Toinen kansallinen	Indikaattorien päivitys ja	Ministeriöiden ja indikaattoriverkon	Arvioinnin kohteena kansallisen strategian

	kestävän kehityksen arviointi.	raportointi.	laatima arviointi.	ja EU:n kestävän kehityksen strategian toteutumisen arviointi Suomessa.
2009	Kolmas kansallinen kestävän kehityksen kokonaisarvio.	Toinen edistymisraportti	Indikaattoriverkko laati päivitettyjen indikaattoreiden avulla tulkinnan kestävän kehityksen edistymisestä. Konsultti (Ramboll) laati oman tulkinnan sekä teki ehdotuksen indikaattorityön uudistamisesta.	Varsinaisen arviointiraportin laati ulkoinen konsultti. Indikaattoriverkko tuotti oman arvionsa tulkitsemalla strategian toteutumista avainindikaattoreilla.

Taulukko. Kestävän kehityksen kansallisen indikaattorityön ja politiikkaprosessin yhteydet.